ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ У ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ УКРАЇНИ: СТИМУЛИ ПОВЕРНЕННЯ, ОСВІТНЯ БЕЗПЕРЕРВНІСТЬ І ДЕМОГРАФІЧНА СТІЙКІСТЬ У ПРАКСЕОЛОГІЧНІЙ ПЕРСПЕКТИВІ

ГАЛИНА РОССІХІНА, доктор юридичних наук, професор, Транснаціональний освітньо-науковий конгрес (м. Харків, Україна)

ЄВГЕН ПОПОВИЧ, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, Транснаціональний освітньо-науковий конгрес (м. Харків, Україна)

DOI: https://doi.org/10.36059/978-966-397-664-8-23

Вступ. Повоєнне відновлення України залежатиме не лише від обсягу інвестицій у фізичну інфраструктуру, а насамперед від здатності зберегти, відновити і примножити людський капітал. Демографічні втрати, тривале зовнішнє переміщення, зміна сімейних стратегій, освітні розриви та дефіцит кадрів формують взаємопов'язану систему ризиків. Стратегія демографічного розвитку України до 2040 р. прямо пов'язує демографічну стійкість із поверненням мігрантів, доступним житлом, безпечним середовищем, інклюзивним ринком праці, якісною інфраструктурою та умовами для сімей [1]. Отже, предметом економічного аналізу має бути не абстрактна «кількість повернених», а система стимулів, витрат і очікувань, у межах якої люди приймають рішення про місце життя, працю, освіту дітей і професійне майбутнє.

Праксеологічна основа. Для Людвіга фон Мізеса вихідним пунктом економічного аналізу є цілеспрямована дія

індивіда, який обирає між доступними альтернативами в умовах обмежених ресурсів і невизначеності [2]. Це дає методологічну підставу розглядати повернення громадян як результат добровільного вибору, а не як адміністративно керований показник. Ф. А. Гаєк доповнює цю логіку проблемою розпорошеного знання: інформація про робочі місця, житло, безпеку, якість шкіл, медичні послуги та локальні можливості ніколи не зосереджена в одному центрі [3]. І. Кірцнер, своєю чергою, підкреслює роль підприємницької пильності у відкритті нових можливостей [4]. Для повоєнної України це означає, що демографічна політика має не замінювати індивідуальне рішення, а знижувати бар'єри, підвищувати передбачуваність і відкривати простір для локальної ініціативи.

Стимули повернення та відновлення людського капіталу. OECD у дослідженні економіки України 2025 р. зазначає, що значна частина зовнішньо переміщених українців зберігає намір повернутися, коли дозволять безпекові умови; ймовірність повернення зростає за наявності житла, роботи, можливості навчання дітей, збережених зв'язків з Україною та доступної інформації про умови повернення [5]. Звідси випливає практичний висновок: ефективна політика повинна працювати одночасно з витратами домогосподарства на житло, працевлаштування, догляд за дітьми, освіту, визнання кваліфікацій і доступ до послуг. Одноразова виплата або інформаційна кампанія не компенсує системної невизначеності, якщо сім'я очікує труднощів із працею, школою чи медичною допомогою.

Особливого значення набуває освітня безперервність. Вона охоплює не лише повернення дитини до української школи або університету, а й взаємне визнання результатів навчання, збереження української мови, доступ до гібридних форматів, перенесення академічних кредитів, підтвердження професійних кваліфікацій

та швидке перенавчання дорослих. OECD прямо рекомендує співпрацю України з країнами перебування у сферах розвитку навичок, взаємного визнання кваліфікацій і підготовки кадрів для секторів відбудови, зокрема будівництва, інженерії, енергетики, охорони здоров'я, IT та «зеленої» трансформації [5]. Це відповідає логіці людського капіталу як активу, який не просто «повертається», а накопичується, змінюється і має бути включений у нову структуру попиту.

Інституційна спроможність. Повернення та реінтеграція залежать від якості інститутів не менше, ніж від рівня матеріальної підтримки. Дослідження Г. Россіхіної, Є. Поповича та К. Плотнікової щодо адміністративно-правових моделей публічної служби підкреслює значення чіткої конструкції публічної служби, її завдань, функцій і принципів для ефективності інституцій [6]. У спільній праці Є. Поповича, І. Попович і В. Россіхіна уточнюється співвідношення державної та публічної служби, що важливо для розмежування компетенції й відповідальності [7]. У демографічній політиці це означає необхідність єдиного маршруту послуг для сім'ї, але не єдиного центру прийняття всіх рішень: стандарти й права мають бути загальними, а практичні рішення — максимально наближеними до громади, роботодавця, закладу освіти та конкретної сім'ї.

Показовим є й економічний висновок дослідження Г. Россіхіної та співавторів про цифрову трансформацію податкової політики: цифровий канал сам по собі не гарантує ефективності, а результат залежить від організації процесу, якості регламентації та фактичної поведінки учасників [8]. За аналогією, цифровий кабінет повернення, реєстр вакансій або сервіс визнання кваліфікацій мають оцінюватися не за фактом запуску, а за скороченням часу, кількості повторних звернень, невизначеності, транзакційних витрат та відмов від повернення через адміністративні бар'єри.

Критерії демографічної стійкості та оцінювання результату. Автори пропонують розрізняти щонайменше три рівні оцінювання політики повернення і відновлення людського капіталу. На мікрорівні доцільно вимірювати реальні витрати домогосподарства на повернення: строк пошуку житла і роботи, доступність місця у школі або закладі дошкільної освіти, тривалість визнання кваліфікації, кількість адміністративних звернень та час до відновлення базових послуг. На мезорівні важливими є спроможність громади й роботодавців поглинати людський капітал, швидкість професійного матчингу, доступність перенавчання, сталість зайнятості, повторне включення у професійні та академічні мережі. На макрорівні слід відрізняти короткострокове фізичне повернення від стійкої реінтеграції: показниками мають бути участь у ринку праці, продовження освіти, зменшення кваліфікаційної невідповідності, стабільність проживання та здатність сімей планувати майбутнє в Україні. Такий підхід узгоджується з планом заходів з реалізації демографічної стратегії на 2024–2027 рр., де повернення, зайнятість, сімейна політика та людський розвиток розглядаються як взаємопов'язані напрями [9]. UNFPA також акцентує на демографічній стійкості через сімейно дружні політики, інклюзивний ринок праці, інтеграцію переміщених осіб та реінтеграцію тих, хто повертається [10].

Авторська позиція та напрями ТНОНК. У межах концептуальних напрямів Транснаціонального освітньо-наукового конгресу "Ukraine Demographic Resilience 2035", "Return, Learn & Reconnect", "Children First Ukraine" та "Inclusive Child Recovery" доцільно виходити з принципу: держава і громадянське суспільство мають не «керувати поверненням», а формувати середовище, у якому повернення стає раціональною і стійкою індивідуальною стратегією. Практичний пакет має включати прогнозовані правила, доступ до житла, прозору інформацію про роботу,

шкільні й університетські траєкторії, взаємне визнання кваліфікацій, підтримку дітей, інклюзію та механізми повторного входження у професійні мережі. У межах Impact & Recovery Framework ТНОНК доцільно відокремлювати output від outcome: кількість консультацій, виданих документів чи створених сервісів є лише проміжним продуктом; результатом є стійке повернення, продовження освіти, працевлаштування, відновлення соціальних зв'язків і зменшення транзакційних витрат сім'ї. Ключовим показником повинна бути не кількість адміністративних заходів, а частка людей, для яких знизилися реальні витрати повернення та зросли можливості продуктивної самореалізації.

Висновки. Праксеологічний підхід дозволяє поєднати демографічну стійкість із економічною логікою індивідуального вибору. Політика повернення має бути орієнтована на усунення бар'єрів і створення можливостей, а не на примусове досягнення статистичних цілей. Освітня безперервність, визнання навичок, інклюзивний ринок праці, житло, безпечне середовище та передбачувана публічна адміністрація є взаємодоповнювальними елементами одного механізму. Для ТНОНК це формує практичну рамку, у якій відновлення людського капіталу розглядається як сукупність добровільних рішень людей, підкріплених якісними інститутами та відкритими можливостями для навчання, праці й підприємництва.

Список використаної літератури:

1. Про схвалення Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.09.2024 № 922-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/922-2024-р (дата звернення: 09.09.2026).

2. Mises, L. von. Human Action: A Treatise on Economics. Auburn: Ludwig von Mises Institute, 1998. URL: https://mises.org/library/book/human-action (дата звернення: 09.09.2026).

3. Hayek, F. A. The Use of Knowledge in Society. American Economic Review. 1945. Vol. 35, No. 4. P. 519–530. URL: https://www.econlib.org/library/Essays/hykKnw.html (дата звернення: 09.09.2026).

4. Kirzner, I. M. Competition and Entrepreneurship. Chicago: University of Chicago Press, 1973. 246 p.

5. OECD. *OECD Economic Surveys: Ukraine 2025*. Paris: OECD Publishing, 2025. DOI: 10.1787/940cee85-en

6. Плотнікова К., Россіхіна Г., Попович Є. Адміністративно-правові моделі публічної служби. *Dictum Factum*. 2025. № 2 (18). С. 123–128. DOI: 10.32703/2663-6352/2025-2-18-123-128

7. Попович Є., Попович І., Россіхін В. Співвідношення понять «державна служба» та «публічна служба»: сучасні підходи та трактування. *Dictum Factum.* 2025. № 2 (18). С. 116–122. DOI: 10.32703/2663-6352/2025-2-18-116-122

8. Rossikhina, H., Kobylnik, D., Rossikhin, V., Biriuk, D., Rusnak, A. Modelling the Financial System Efficiency under Digital Transformation of Tax Policy: Economic Perspective. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice.* 2025. Vol. 1, No. 60. P. 249–258. DOI: 10.55643/fcaptp.1.60.2025.4588

9. Про затвердження плану заходів з реалізації у 2024–2027 роках Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.11.2024 № 1091-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1091-2024-р (дата звернення: 09.09.2026).

10. UNFPA Ukraine. Population Matters: Building Demographic Resilience and Modern Statistical System. URL: https://ukraine.unfpa.org/en/topics/population-matters-building-demographic-resilience-and-modern-statistical-system (дата звернення: 09.09.2026).